

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА
АКАДЕМІЯ»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

кафедра політології

НАЦІОНАЛІЗМ В КРАЇНАХ СУЧАСНОЇ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНА
ХАРАКТЕРИСТИКА, ПЕРСПЕКТИВИ

бакалаврська робота з політології
студентки четвертого року навчання
Моровлевської Дар'ї Андріївни

Науковий керівник
Кандидат
політичних наук
Єремєєв О.С.

План

Вступ	с. 3
Розділ 1. Причини розквіту націоналізму в сучасній Європі.....	с. 6
1.1. Новий націоналізм у сучасній Європі.....	с. 6
1.2. Актуалізація антиміграційних поглядів.....	с. 11
1.3. Актуалізація євроскептичних поглядів.....	с. 17
1.4. Концептуальна триада «Толерантність—ідентичність—націоналізм»	с. 25
 Розділ 2. Порівняльна характеристика націоналізму у Західній та Центрально-Східній Європі.....	с.31
2.1. Ультраправі організації та партії Угорщини.....	с.39
2.2. Націоналізм у Словацькій Республіці.....	с.42
Висновки	с. 47
Список використаної літератури.....	с. 50

Вступ.

Актуальність.

Після закінчення періоду Холодної війни, почалося стрімке зростання нового дискурсу та створення партій націоналістичного(ультраправого спрямування). Таким чином, станом на 21 століття, націоналістичні партії стали однією із вагомих факторів розвитку сучасного європейського суспільства. Ультраправі політичні сили набирають ваги, стають чисельнішими та здобувають перемоги на виборах.

Сучасний націоналізм не є однорідним, він відрізняється від попередніх ультраправих політичних сил тим, що на передній план у європейських країнах вийшли не ті рухи, що підтримують консолідацію суспільства із метою створення незалежної держави, а ті рухи, що мають на меті захистити вже існуючу державу-націю від можливих негативних наслідків сучасності, що і являє собою новий націоналізм.

Одним із найважливіших завдань, що ставлять перед собою ультраправі політичні сили—це захист національної ідентичності, відмова від постійного притоку до держави мігрантів, зміна міграційної політики загалом. Іншою потужною особливістю ультраправих є євроскептицизм, вимога реформ організаційних структур Європейського Союзу, збереження державного суверенітету його членів чи то взагалі—вихід держави із цієї наднаціональної структури.

У 80-тих роках минулого століття деякі вчені вважали, що наближається так званий «захід націоналізму». Також і в кінці 1980-х—на початку 1990-х років найбільш досвідчені та впливові вчені, такі як Е.Геллнер, Хобсбаум, Андерсон, Нейрн, Манн не передбачили масштабного підйому націоналізму. Причиною такої «недалекоглядності» стало те, що, по-перше, політична карта світу на той час вже складалася із національних держав, що б означало втрату необхідності у націоналізмі взагалі, а по-друге, через те, що після Другої світової війни,

держави світу почали курс на лібералізацію та відмову від ультраправих рухів, міркувань, партій тощо. Однак, такі політичні суб'єкти, попри все, почали стрімко набирати вагу через те, що перш за все, вони стали антиподом процесам глобалізації в світі загалом, та в Європі зокрема, основою став євроскептицизм. Отже, в 1990-ті роки ситуація змінюється, у Європі посилюються націоналістичні тенденції, зокрема в регіонах проживання корінних етнічних груп—у Шотландії, Каталонії, країні Басків, на Корсиці. У ряді держав активізувалися націоналістичні рухи, що виступали за децентралізацію та регіоналізацію адміністративного управління, за збереження культурної самобутності регіонів.

Націоналістичні рухи, зокрема, пожвавилися і після розпаду Радянського Союзу, Югославії, таким чином, у Центральній та Східній Європі з'являлись нові суверенні держави, і це супроводжувалося створенням ультраправих політичних сил.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї роботи є з'ясувати, яке місце займає націоналізм у країнах сучасної Європи. Для цього необхідно розв'язати низку завдань:

- причини розквіту ідеології наприкінці 20—на початку 21 століття;
- причини актуалізації антиміграційних поглядів;
- причини виникнення євроскептичних поглядів;
- зв'язок між концептами толерантність—ідентичність—націоналізм;
- порівняти націоналізм у Західній та Східній Європі.

Об'єктом роботи є явище націоналізму у сучасний час.

Хронологічні рамки: кінець 20 століття(1990-ті роки)—наш час.

Предмет: націоналізм у країнах сучасної Європи.

Методи дослідження: Основними у цій науковій роботі є *аналіз* причин розквіту ідеології націоналізму у сьогоденні; діяльності націоналістичних сил, причини їх інституціоналізації в політичній системі країн Центрально-Східної та Західної Європи та *порівняння* ідеології націоналізму к Західній та Центрально-Східній Європі.

Джерельною базою дослідження слугують праці Узнародова «Новий націоналізм у сучасній Європі», Смирнової «Новий правий радикалізм у Франції», Ходиної «Концептуальна тріада «Толерантність—ідентичність—націоналізм» в умовах міграційної кризи у Франції», Шубіної «Сучасні праворадикальні націоналістичні партії у Західній Європі», Зонової «Вибори 2019 року: єврооптимісти проти євроскептиків», Шибкової «Сучасний євроскептицизм як виклик європейській солідарності», Махової «Праворадикальна ідеологія у Західній та Східній Європі на початку 21 століття: досвід порівняльного аналізу», Шишеліної «Правий радикалізм в

угорській політиці», Щербакової «Націоналістичні партії та праворадикальні рухи у Словацькій Республіці».

Розділ 1. Причини розквіту націоналізму в сучасній Європі.

1.1. Новий націоналізм у сучасній Європі.

Як пише автор статті «Новий націоналізм у сучасній Європі» Узнародов, варто звернути увагу на працю Л.Грінфелд «Націоналізм: п'ять шляхів до сучасності», бо у автора були усі повноваження заявити, що ера націоналізму не закінчена, а тільки починає розвиватися, тобто світ входить у фазу неонаціоналізму. Вона відмітила, що наприкінці 20 століття, в умовах «кризи політичних режимів та ідеологій, націоналізм піднімає голову та якщо націоналізм і зникне, то світ, у якому ми живемо, також зникне, бо національна держава є визначальною ознакою сучасності.»

Як пише автор статті, подібне формулювання визначав і Дж. Бройі, який виділив ознаки націоналізму як політики такі три ідеї: 1) існує нація— конкретна група, яка відособлена від усіх інших груп; 2) об'єктом політичної ідентифікації є, перш за все, нація; 3) нація має володіти політичною автономією і краще за все—у формі суверенної держави. Автор також підкреслює, що політичні рухи ультраправого спрямування характерні якраз для сучасності, і вони стали тим фактором, що перекроїв політичну карту світу, а також сприяли закріплення пануючої політичної ідеї сучасності, згідно якої більша частина світу розбита на ряд держав, кожна з яких являє собою націю, і якщо в деяких частинах світу цього поки не сталося, то неодмінно має статися.

Отже, однією із причин ренесансу націоналістичних політичних сил є те, що в основі націоналізму лежить передусім захисна реакція на суспільні трансформації, які негативно вплинули на життя простих людей. Період, що почався у 1990-ті роки і пов'язаний із переходом до постіндустріальної стадії, приніс досить багаточисленній частині населення або безробіття або погіршення матеріального становища або страх втратити своє матеріальне

благополуччя. Тому не дивно, що соціальною опорою націоналістичних рухів стають представники робочого класу, передусім молоді робочі.

І хоча у 1990-ті роки європейські країни опинилися у ситуації масового безробіття та нестабільності у сфері праці, тоді ці явища вдалося втримати під контролем. Однак у новому столітті, безробіття почало зростати і досягла у 2012 році у державах Європейського Союзу за даними Євростату, про що пише Узнародов, 10,1 відсотки, тобто це 24,3 мільйони людей. При цьому найбільший рівень безробіття спостерігався в Іспанії(23,3 відсотки). Серйозні проблеми мали Греція(19,9 відсотки станом на листопад 2011 рік, це останні данні, що містяться в статистиці), а також в Ірландії та Португалії(14,8 відсотки).

Також автор статті зазначає про те, що досить відчутно збільшився і розрив між верхівкою та іншою частиною населення і що, незважаючи на в цілому високий рівень життя, бідність стала основною рисою життя значної кількості громадян. Наприкінці 1990-х років нижче рівня бідності у Західній Європі жило 50 мільйонів людей, тобто, як пише Узнародов, кожен восьмий. А за даними Євростату у 2011 році в Євросоюзі на межі бідності або соціальної незахищеності знаходилися 119, 6 мільйонів людей або 24,2 відсотки населення всіх країн ЄС.

Також однією із передумов автор називає те, що якщо раніше держави намагалися уникнути цієї соціальної несправедливості та проводили політику загального підвищення добробуту, то у новій ері постійно зростає конкуренція на світовому ринку, тож існує гостра необхідність підтримувати власну національну економіку. Також, державні видатки на соціальні потреби знижуються, у деяких країнах проводяться реформи, направлені на оптимізацію всієї системи соціального забезпечення. Хобсбаум, наприклад, зазначає про те, що підйом партій, які нетерпимі до чужинців або ксенофобія у політиці пояснюється тим, що державні механізми, які б відводили кожній групі особливе місце, руйнуються або ж стають політично неприйнятними.

Узнародов зазначає у своїй праці і про те, що процес глобалізації також здійснює безпосередній вплив на всі політичні інститути суспільства, а головним чином—на державу. У сучасній глобальній політиці держава, з одного боку, здійснює функціонування різних національних та міжнародних організацій через свою участь у певних договорах, угодах. Але з іншого боку, вона делегує важливі повноваження наднаціональним органам, і, таким чином, втрачаючи елементи свого суверенітету у процесі підписання різних договорів та вступаючи у ті чи інші наднаціональні організації. Як наслідок бачимо, що звужується «внутрішня» компетенція суверенних(національних) держав і розширюється «міжнародна».

Отже, глобалізація поступово витісняє вертикально-ієрархічну систему глобального управління на горизонтально-мережеву. Окрім традиційних акторів світової політики(держав та державних союзів) з'являються та діють інтеграційні об'єднання, транснаціональні корпорації, міжнародні та регіональні організації різних статусів(недержавні, некомерційні, неурядові), соціальні рухи, терористичні мережі. Таким чином, ми спостерігаємо зниження ролі національної держави у сучасних політичних практиках.

Поруч із цим постійно зростає роль транснаціональних корпорацій. Вториння ТНК в економіку національних держав, як пише Узнародов, має досить суперечливий характер. Адже, з одного боку, створюються нові робочі місця, використовуються новітні технології, що позитивно відображається на економічному розвитку. Однак, з іншого боку, ТНК діють у своїх інтересах і нерідко сприяють поглибленню структурних диспропорцій в економіці різних країн. Також держава втрачає можливість ефективно використовувати деякі інструменти макроекономічного регулювання. У низці розвинутих європейських держав поняття «національна економіка» все більше втрачає свій сенс. Поруч із тим, про що зазначає автор, світовий ринок обмежує можливості, на сьогоднішній день, національних держав у здійсненні своїх соціальних функцій, оскільки в умовах вільного переміщення капіталу знижується збір

податків, з яких фінансуються соціальні програми. Таким чином, під питанням виявилось майбутнє держави загального добробуту та забезпечення соціальної справедливості.

Отже, перехід до постіндустріального суспільства та процеси глобалізації суттєво змінили матеріальні умови існування багатьох людей та виявили кардинальні зміни у політичних поглядах, симпатіях, цінностях практично усіх прошарків населення, та помітно вплинули на політичну ситуацію в світі в цілому.

Узнародов пише, що зростання популярності крайніх правих політичних сил(таких як Національний фронт у Франції, ультраправі партії в Бельгії, Нідерландах, Австрії), виявляє невдоволення тієї частини населення, яка важко вписується у процеси трансформації суспільства, та виступає на позиціях націоналізму, критикуючи політичні порядки, що склалися, засуджуючи інтеграцію та ліберальну міграційну політику, культурну уніфікацію та гомогенізацію. При цьому підкреслюється необхідність зберегти те, що є— свою власну культуру та традиції певного народу.

Автор пропонує усі подібні рухи та політичні сили розуміти як «симптоми соціальної дезорієнтації, часом розриву тих ниток, з яких була сплетена звична мережа, яка пов'язувала людей в суспільстві. Узнародов наводить думки Хобсбаума, який зазначає, що «сила ксенофобії полягає у страху перед невідомим, перед темрявою, що може опуститися на нас, як тільки зникнути кордони земель, що позначають об'єктивні, постійні, позитивні межі нашої сучасної належності певному цілому».

Автор слушно зазначає, що боротьба людей за економічне виживання дуже часто об'єднує людей за принципом: в усьому винні «чужинці». Тому для країн Європейського Союзу стало характерним акцент на проблемі імміграції іноземців. Тож на перший план висувуються лозунги захисту прав національної

ідентичності у сучасних глобалізаційних процесах та обмеження прав мігрантів.

Отже, незважаючи на те, що наприкінці минулого століття автори загалом не бралися стверджувати, що ультраправі політичні сили займуть непересічне місце у формуванні порядку денного кожної окремої держави та світової політики в цілому, у 1990-х роках—на початку 21 століття все відбулося із точністю до навпаки, тож «заходу» націоналізму не відбулося, а навпаки—зростає кількість ультраправих партій, рухів, організацій, до того ж, вони не тільки висловлюють певні незадоволення, беруть участь у влаштуванні мітингів, протестів, заворушень, але й здобувають перемоги на виборах. Таким чином, засвідчуємо, що ультраправі політичні сили з'являються та зростають на фоні глобалізаційних процесів, висунення на передній план наднаціонального над «традиційною» національною державою, інтеграційних процесів у Європі зокрема, міграційної політики країн Європи, перехід до постіндустріального суспільства, розширення меж економічних кордонів.

1.2.Актуалізація антиміграційних поглядів

«Новий» націоналізм виникає певною мірою як «виклик» проголошений ним загрози(грубо кажучи, на будь-яку ідею виникає антиідея). Це проявляється там, де є високий рівень імміграції, приміром, у Німеччині чи Франції і де іммігранти активно демонструють власну позицію, свою ідеологію, релігію, яка є абсолютно протилежною до країни, де вони знайшли прихисток. Приміром, такою загрозою, в очах націоналістів, є мігранти з мусульманських країн, які певною мірою є закритими, формують своє власне гетто, небажаючи «вливатися» у нове середовище, проявлення агресії з боку ісламського фундаменталізму, ворожнеча до усього немусульманського. Іммігранти з часом ведуть досить агресивний дискурс і це викликає обурення громадян країни, в яку ці люди мігрували.

Таким чином виникає антидія—проголошуються антиміграційні гасла. До того ж можна додати і те, що ісламісти можуть висувати і певні вимоги, які не задовільняють ультраправих, що прагнуть захистити , перш за все, інтереси своєї країни. До прикладу, ісламісти вимагають аби європейські мусульмани підкорялися не місцевому законодавству, а лише законам шаріату. Такі гасла передбачають виведення мусульман з-під юрисдикції країн, що їх прийняли та легалізацію тих практик, які є зовсім чужими для європейських країн, які не вкладаються у проголошену «цивілізованість», наприклад, багатоженство, фізичне насилля над жінкою в родині, засудження на смерть мусульман, що змінили своє віросповідання. Також, як пише Узнародов, під виправданням огороження мусульман від символіки, що нібито ображає їх релігійні почуття, звучали вимоги прибрати з лікарень та шпиталів хрест, бо це може нібито «погіршити їх самопочуття». Таким чином, в реальності це образливо для католицьких країн, де багато медичинських закладів знаходяться під патронатом церкви.

Також, ісламісти прагнуть змінити під себе існуючий лад і у сфері освіти, утвердити певним чином свою перевагу. Яскравим прикладом цього, що його

наводить автор, є приклад Італії, де було поставлено питання про обов'язкове вивчення ісламу на всіх рівнях державних шкіл при обмеженні розповсюдження принципів інших релігій, що означало би досить абсурдні речі, приміром, обмеження вивчення класичної європейської та італійської літератури, приміром, Данте Аліг'єрі з його «Божественною комедією».

Отже, висування ісламістами зовсім абсурдних вимог не лише не викликає повагу та розуміння жителів країн, у які вони іммігрували, а може викликати лише обурення та протидію таким висловленням. Тоді на арену і виходять нові ультраправі політичні сили.

Таким чином, кидаючи Європі виклик, ці вимоги обертаються лише проти самих ісламістів. У деяких країнах, наприклад, було прийнято закони, що забороняють ношення релігійних символіки у навчальних закладах, забороняють ношення закритої одежі для жінок тощо. Також було зачинено центри, які могли вести підпільну підривну пропаганду. Деяких особливо радикальних ісламістів депортували. Було й піднято питання про раціональність толерантного ставлення до тих, хто не бажає бути терпимим до чужого стилю життя, мислення та висуває образливі вимоги. Почалося обговорення теми агресивної сутності ісламізму, його несумісність із принципами західної демократії.

Отже, завдяки агресивному наступу ісламістів, можемо спостерігати ситуацію, коли націоналістичні партії набирають все більше і більше голосів у Австрії, Франції, Нідерландах та Швейцарії. Ліберальні, помірковані сили у Європі виявилися неспроможними протиставити себе існуючій загрозі, отже, відбувся досить відчутний відтік частини електорату до ультраправих та екстремістських організацій, які скандували досить радикальні гасла, приміром «Арабів—у Сену!» (у Франції), «Австрія для австрійців», «Марокканців—геть!» (в Іспанії) тощо.

Тож у багатьох європейських країнах можна спостерігати тенденцію активізації європейців правих та крайніх правих поглядів. До прикладу, у Великобританії, а саме у Лондоні, у серпні 2011 року та ряді других великих міст молодь іммігрантів трошили магазини, підпалювали машини та будівлі, нападали на поліцію. У свою чергу у вересні у британській столиці провела акцію націоналістична організації Ліга оборони Англії. У ході цих подій, ультраправі вивели на вулиці більш ніж 2 тисячі людей, які протестували проти ісламського екстремізму. Учасники пройшли по населеним мусульманами районам Тауер Хемлетс, викрикували образи на адресу іноземців та вимагали заборонити імміграцію до Великобританії.

Схожі виступи тепер проводяться регулярно у різних країнах Європи та перестали нас дивувати. Однією з гучних ситуацій стала акція протесту проти міграційної політики Євросоюзу у столиці Словаччини Братиславі у червні 2015 року. Протестувальники скандували різні лозунги, приміром «Словаччина—для словаків». Потім мітингувальники розірвали прапор Євросоюзу та кидали каміння на співробітників правоохоронних органів.

Причиною такою акції стала пропозиція Єврокомісії прийняти близько 800 мігрантів. Республіканське телебачення, у свою чергу, повідомило про те, що більш ніж 70 відсотків громадян не погоджуються із прийомом біженців по квотам, які пропонуються Єврокомісією. Уряд Словаччини рішуче виступив проти розподілення нелегальних біженців у країнах-членах ЄС по цим квотам. Одночасно акції пройшли і деяких великих європейських містах, у тому числі і в Парижі.

У Німеччині ж, зазначає Узнародов, отримали своє розповсюдження напади на табори біженців. У перші півроку 2015 року було зареєстровано близько 150 підпалів та атак іншого характеру, які наносили шкоду новим побудовам, які створили для 450 тисяч біженців, що шукали притулку. Такі напади були продовженням місцевих протестів проти побудови таких притулків. У тому ж році було значно збільшено кількість біженців з Косово, Сирії, Сербії, Албанії,

Іраку та Афганістану, у порівнянні із 200 тисячами, що шукали прихистку попереднього року.

Як пише Марія Шубіна, крайні праві заявляють, що ліберальна демократія можлива лише у тому суспільстві, де нема значної поляризації за етнічними та конфесійними ознаками. Головну загрозу для розвитку європейських країн вважають саме високий рівень імміграції в ці країни, оскільки ці люди належать до зовсім протилежної цивілізації та культури. Іммігрантів ультраправі звинувачують в існуванні безробіття, зростанні рівня злочинності, а також за відсутності ефективного вирішення цих проблем звинувачують неоконсервативні та соціал-демократичні партії, які знаходяться при владі.

Як слушно зазначає автор, на сьогоднішній день ультраправі партії намагаються приховати свої антидемократичні погляди(принаймі ті партії, які ставлять за мету балотуватися та бути обраними на демократичних виборах) та виставляти свої погляди як системні, прийнятні для суспільства. Вони, таким чином, виступають із пропозиціями не зламу існуючого ладу, а реформування політичної системи, особливо за рахунок посилення інституту президента. У той самий час, висловлюючись проти напливу іммігрантів, ультраправі роблять акцент не на існуванні «вищих» та «нижчих» рас, а на культурній різниці, яку не можна виправити. Отже, такі механізми дозволяють ультраправим посилити своє місце у політичній системі та сприяють зростанню їх електоральної популярності.

Ультраправі політичні партії апелюють до конкретних цільових груп виборців. По-перше, як пише Шубіна, до тих, хто так чи інакше вважає, що постраждав або може постраждати від тих явищ, що супроводжують процес модернізації(безробіття, втрата культурної ідентичності, зростання неоднорідності суспільства). По-друге, до тих, хто схильний до протестного голосування. І по-третє, їх програми, заяви, ідеологія цікаві для колишніх прихильників поміркованих партій, що розчарувалися у здатності своїх ставлеників хоча б частково реалізувати свої програми та виконати обіцянки

певним чином захистити їх інтерес у стрімких процесах глобалізації. До ультраправих також відійшла частина голосів традиційного електорату лівих. Як зазначає автор, це пов'язано як із загальною кризою комуністичного руху, так із зсувом в ідейно-політичних платформах соціал-демократичних партій, які в деяких важливих питаннях можуть займати ту ж позицію, що і консерватори.

Пріоритет єдиної та однорідної нації, вороже ставлення до іноземців та схильність до охоронних заходів—саме такі риси зближують сучасних ультраправих із ультраправими початку 20 століття та неонацистськими та неофашистськими рухами сучасності. Для залучення нових прихильників, крайні праві, як і крайні праві минулого, використовують спрощені історичні трактування, роблять акцент на повернення традиційних суспільних цінностей та відновленні пошкодженої національної ідентичності. І сучасні і колишні крайні праві єдині в одному—вони доступно формулюють кричущі емоційні лозунги та звертають вогонь критики на більш помірковані партії, які, на їх думку, нездатні кидати виклик сучасним проблемам та ефективно вирішити їх якраз через свою помірковану політичну програму та відповідні дії. Як і крайні праві минулого, сучасні не відрізняються й тим, що формулюють у головах людей певний образ ворога, апелюючи до почуттів.

Різниця між минулими та сучасними крайніми правами певним чином полягає у тому, що сучасні політичні сили ультраправих поглядів не використовують методи терористичні(принаймні ті, що закріплені у політичну систему, не є маргінальними політичними силами та прагнуть до того, аби бути обраними на виборах) та діють у рамках існуючого політичного поля.

На сьогоднішній день ультраправі політичні сили вже були представлені і у Європарламенті, у владних органах на національному та місцевому рівнях багатьох європейських країн. Їх позиції є сильними у Франції, Австрії, Нідерландах, Бельгії, Данії, Швеції, Угорщині та багатьох інших. Разом із тим у тих державах, де лише у 1970-ті роки пали праві авторитарні режими—Іспанії, Португалії, Греції, рівень підтримки сучасних крайніх правих досить

незначний. Він також є незначним і в мікродержавах, таких як Монако, Ліхтенштейн, Андорра, Сан-Марино, де закони для отримання громадянства відрізняються від інших своєю жорсткістю та відсутня ксенофобія, що є важливою ознакою для підтримки саме ультраправих політичних сил.

Голландська партія Список Піма Фортайна на парламентських виборах 2002 року отримала 2 місце, отримавши 17 відсотків голосів. У тій державі, де існує репутація однієї із найбільш сильних ліберальних демократій, ультраправа партія отримала безпрецедентно високий рівень підтримки, і це при тому, що вона була сформована лише за три місяці до виборів, а на момент голосування голови партії вже не було у живих.

Запорукою успіху однією із найбільш відомої та впливової ультраправої партії Національного Фронту закладали у місцевих виборах, у тих містах, де частка іммігрантів наближалася до п'ятої частини підтримка була високою, лозунги крайніх правих наповнювалися конкретикою, партія французьких крайніх правих набирала все більшу популярність, заявляючи про найбільш життєво важливих проблемах для французького суспільства, такі як непосильні податки, зниження темпів зростання ВВП, бюрократизація, високий рівень масової міграції, безробіття тощо.

1.3.Актуалізація євроскептичних поглядів.

Економічна криза 2007-2008 років також відіграла досить істотну роль для зростання ролі та значимості ультраправих політичних сил, популярність яких із кожним роком все зростала. Так, приміром, за Тетяною Зоною, автором статті «Вибори 2019 року: єврооптимісти проти євроскептиків», вже у 2018 році в Італії до влади прийшли дві антисистемні партії—ультраправі «Ліга» та «5 зірок», які, на думку Швейцера, здатні інтегрувати прихильників радикальних поглядів як правого крила, так і лівого. Отже, у ході виборів, ці дві партії всіляко використовували риторику погроз виходу із ЄС та апелювали до підтримки такого напрямку політичного курсу.

Ситуація розпалювалася також через подію у Великобританії—брекзит, тобто постало на порядку денному в консервативного уряду питання про вихід держави з Євросоюзу. Таким чином, це поставило під питання не тільки політичний курс самої Великобританії, але й певною мірою, розпалювало ще більш такі настрої у державах, де і без цього панували євроскептичні настрої. Спрощується вирішення цього питання ще й тим, що в деяких країнах рішення про вихід із Євросоюзу можна ухвалити простою парламентською більшістю.

Як пише Зона, Євросоюз, його політика, підпадають під критику як зі сторони противників інтеграції, так і з боку її прихильників, апелюючи до людей, аби вони вирішили для себе чи дійсно інтеграція так необхідна для них та їх держави. Особливо гостро несприйняття викликає певний розрив між розвинутими країнами та країнами, які не відповідають певним європейським нормам. Автор статті наводить такий приклад, що Німеччина довгий час розвивалася швидкими темпами, безробіття у німців знизилося до майже 6 відсотків, річний приріст складав більш ніж 7 відсотків ВВП, у той самий час як в Греції настала глибока криза і хоча до виходу із Євросоюзу не дійшло, однак, держава має виплачувати значні відсотки по кредиту, який їй надали, а також рівень бідності у цій країні з 2008 року виріс на 100 відсотків. В Італії ж кількість людей, які живуть за межею бідності з 2007 року зросло майже в 3

рази, однак на 10 відсотків збільшилася кількість дуже багатих людей(що також є вагомою причиною для зростання саме крайніх правих поглядів у державі).

Таким чином, можна спостерігати, що поглиблення соціальної нерівності у державах, серйозний розрив між дуже заможними людьми та малозабезпеченими прошарками населення, посилення конкуренції на світовому ринку та постійні міграційні потоки створювали нові проблеми, боротися із якими треба було швидко та ефективно. На фоні кризових явищ, помірковані уряди часто були не спроможні швидко реагувати на проблеми, у той самий час як ультраправі політичні сили, популярність яких все зростала, якраз і пропонували швидкі рішення для глибоких проблем. Також з боку крайніх правих керівництво ЄС часто зазнає звинувачень у бюрократизації, засиллі технократичних підходів, дефіциті демократії, що й призводить до розриву між громадянами та інститутами Євросоюзу.

Проведені опитування Європейською комісією показали, що за період з 2007 по 2015 рік підтримка громадянами Європейського союзу впала з 52 відсотків до 37. За даними таких опитувань підтримали ЄС менш ніж 30 відсотків греків, 40 відсотків французів, лише половина англійців, німців, іспанців та голландців. Ситуація, яка склалася у європейських країнах, а саме зростання рівня євроскептицизму, досить вміло використовувалася опозиційними політичними силами, тобто тими групами, політичними акторами, які прагнули змінити вектор інтеграції досить радикально. Перш за все, зростала значущість саме націоналізму, погляди якого й асоціювалися з поняттям євроскептицизму. Лідери таких євроскептичних політичних сил у своїй пропаганді жорстко висловлюються про політику Євросоюзу, критикували уряд ЄС за неспроможність протистояти постійним міграційним потокам, особливо тим, що відбуваються з мусульманських країн. Їх заяви, які не позбавлені расизму та ксенофобії, доповнювалися також риторикою, що існуючий уряд, правлячу еліту необхідно чи то замінити чи то повалити, євроскептики звинувачували ЄС

в узурпації влади, вимагаючи проведення протекціоністської політики та відмови від делегування національного суверенітету наднаціональним структурам.

На фоні незадоволення багатьма аспектами європейської політики зростала популярність ультраправих політичних сил. Спершу це проявлялось у формуванні євроскептичного уряду консерваторів у Великобританії, а також в Італії. Однак їх популярність зростала і в інших європейських країнах. Таким чином, у коаліційний уряди увійшли євроскептичні політичні сили в Австрії та Фінляндії. Вперше на виборах Бундестагу крайня права «Альтернатива для Німеччини» змогла отримати 17 відсотків голосів. Вдалося отримати місця в парламенті євроскептичні партії Данії та Швеції. Також, із євроскептичними заявами почали виступати і лідери європейських країн, приміром як Віктор Орбан, прем'єр-міністр Угорщини, висловився проти європейської міграційної політики.

Євроскептики, як пише Зонова, почали отримувати підтримку з боку адміністрації президента США Трампа. Адже його лозунг «Америка перш за все» певним чином перекликалася із лозунгами крайніх правих Європи типу «Австрія—для австрійців», «Франція перш за все», «Захистимо наші кордони» тощо. У вересні 2018 року націоналісти-євроскептики при заступництві ультраправого політика США, стратега передвиборчої кампанії Трампа, Стіва Бенона, який не раз відвідував Європу з метою, як він сам зазначав «Інтернаціоналу популістів», оголосили про об'єднання у загальний популістський «Рух». Як зазначає автор, у ході багаточисельних виступів та контактів зі ЗМІ Бенон неодноразово вказував на те, що готовий «кинути виклик Соросу», а ультраправі політичні сили розпочнуть революцію в Європі. Ідеологи такої течії як «совранізм»(термін прийшов з Італії та означає вищість державного суверенітету) у першу чергу намагалися зловити настрої середнього класу, що в певний момент втратив свій колишній статус та показати, що незважаючи на протекціонізм, прагнення до суверенітету та

захисту кордонів, жодна країна не зможе сама впоратися із кризою в умовах стрімкої глобалізації. Як пише Зонова, у такому полі центристські та ліві сили програвали, і суть ситуації у тому, що саме лівими силами протягом історії проголошувався інтернаціоналізм.

До осені 2018 року економічна ситуація у європейських країнах більш-менш покращилася, у той самий час і потік біженців та мігрантів скорочувався, вдалося зберегти певну єдність Європи після брекзиту. У результаті спостерігалось, що рівень підтримки євроскептиків знижувався та ультраправим політичним силам все складніше давалося грати на почуттях та певних страхах. За даними опитувань суспільної думки влітку 2018 року виявилось, що 67 відсотків європейців побачили позитивні наслідки членства своєї країни в ЄС, і що показово, такий результат був найкращим з 1983 року. Такі опитування показали, що основною задачею майбутнього Європейського парламенту люди вважають боротьбу з тероризмом, потім йдуть проблеми безробіття молоді та міграція.

Таким чином, складалася картина, що перспектива створення євроскептичними групами більшості в Європейському парламенті була досить малоімовірною. Однак, ситуація у низці країн була не надто стабільна, також і в Франції. Отже, євроскептики, ультраправі Франції та Італії, намагаючись схилити якомога більше людей на свою сторону, певною мірою послаблювали свою риторику, таким чином, діставши змогу охопити ті прошарки населення, що не готові до радикальних змін, дій. Таким чином, передвиборча кампанія до Європейського парламенту ознаменувалась не тільки боротьбою між євроскептиками та прихильниками європейської інтеграції, а й зіткненням партій, які традиційно домінували на політичній арені, із тими новими політичними силами, що кинули їм виклик.

Зонова наводить думку політолога Потьомкіної, що антисемітським та в цілому ультраправим політичним силам вдалося дещо збільшити своє представництво у Європейському парламенті саме завдяки тому, що вони змогли

сконцентрувати увагу людей на проблемах міграції та економічних труднощів, які хвилювали громадян ЄС.

Отже, за результатами виборів, які пройшли з 23 по 26 травня 2019 року, проєвропейські партії зберегли контроль над Європейським парламентом, таким чином, вони залишаються найбільшими партійними групами, отримавши у новому парламенті відповідно 179 та 153 місця(Європейська народна партія та Прогресивний альянс соціалістів та демократів). Успішно виступили й ліберальні партії, зокрема Альянс лібералів та демократів за Європу, які отримали 68 місць у парламенті. Також вагому кількості місць отримали і зелені, що було певною мірою неочікувано, і це завдяки популярності таких партій у Німеччині, Франції, та Великобританії. Стосовно власне євроскептичних політичних сил, то наразі у Європейському парламенті представлено фракції Європа свободи та демократії, увійшли 41 депутат, та Європа націй та свобод—37 місць.

На національному ж рівні ультраправі також здобували перемоги у Франції, Італії та Великобританії. В Італії партії Сальвіні вдалося зібрати 34,3 відсотки голосів, однак його нова права платформа призвела до певних розбіжностей із партнером по урядовій коаліції, а саме—рухом «П'ять зірок». Також, вийшовши зі складу ЄС, Великобританії покинула і своє членство в Європейському парламенті, що певною мірою послабить кількість та позиції власне правих політичних сил.

Таким чином, робимо висновок, що за результатами виборів до Європейського парламенту жодна з партій не отримала абсолютної більшості, однак відносна більшість дісталася саме Народній партії та Прогресивному альянсу соціалістів та демократів. Євроскептики ж, незважаючи на певний успіх у Франції, Італії та Великобританії, хоча й певною мірою збільшивши свою підтримку у порівнянні із 2014 роком, не отримала бажаного відсотка голосів. Таким чином, новий склад Європейського парламенту досить фрагментований, що означає певні труднощі у досягненні консенсусу між політичними силами.

Проевропейська більшість має так чи інакше досягти консенсусу та запропонувати нові шляхи стосовно вирішення проблем міграції, бюджетної політики та подолати відсутність постійного зворотнього зв'язку між елітами та громадянами, що підриває довіру до інтеграційних інститутів. На цьому фоні малоймовірним видається, що євроскептикам вдасться діставати успіху. Однак їх популярність може й зрости на фоні ймовірної економічної чи фінансової кризи.

Отже, як можна спостерігати, що незважаючи на той факт, що після Другої світової війни постала нагальна потреба в об'єднанні держав у певні альянси, союзи, зокрема і союз європейських держав, однак, така наднаціональна структура як Європейський Союз на сьогоднішній день стикається із все більшою і більшою кількістю нових викликів та загроз. Не завжди мавши змогу ефективно та швидко вирішувати такі виклики, таким чином, альтернативні, себто опозиційні голоси, звучали все більш впевнено, гучніше та набирали все більше та більше прихильників—мається на увазі опозиційні сили євроскептиків, ультраправих. Старі, більш традиційні політичні сили Європейського союзу мають уживатися із новими, альтернативними та рахуватися із їх думкою, бо популярність таких все більше зростає.

Із часом виявилось, що євроскептики й хоча не мають досить вагомому важеля у якості великої кількості на наднаціональному рівні, однак, вони здійснюють досить істотний вплив на людей у своїх державах та здійснюють там свою активну діяльність та пропаганду. Отже, Європейський Союз стикається сьогодні із різними викликами: це і вихід із його складу Великобританії та нездатність спільними діями вирішити кризу біженців та постійної міграції. Тобто рівень європейської солідарності, як пише Шибкова у своїй статті «Сучасний євроскептицизм як виклик європейській солідарності» на сьогоднішній день досить знизився і до такого рівня, що можна піднімати питання не про економічну, а вже політичну кризу.

На сьогоднішній день Європа стикається із істотною кількістю проблем, такі як постійний безконтрольний потік біженців, безлад не тільки у їхніх таборах, але й у великих містах європейських держав, теракти, які здійснюються ісламськими фундаменталістами, їх постійні образливі заяви, вихід Великобританії зі складу ЄС — все це так чи інакше підриває єдність європейських держав. Ситуація ускладнюється також і тим, що часто держави всередині свого союзу не можуть дійти консенсусу стосовно важливих питань, все більше ставлять національний інтерес вищим за європейську солідарність. Не останню роль у цьому відіграла діяльність власне ультраправих політичних сил. Таким чином, можна поставити питання про кризу європейської солідарності.

Як відмічає Шибкова, питання про необхідність створення нового підходу до європейської солідарності не нове, а вже було поставлено раніше, у науковій спільноті ще до розпаду економічної кризи у кінці минулого десятиліття. Таким чином, французький соціолог Бурдьє у кінці ще минулого століття відмічав загрозу, яку являє собою ринок та сучасний капіталізм для демократичних держав та називав неолібералізм «пекельною машиною» і втілення цих принципів в життя призвело до бідності навіть у найбільш розвинутих країнах, зростання великого розриву у доходах населення та «нав'язування культу переможця, боротьби проти всіх та цинізму як норми всього». Отже, на думку ученого, було необхідно сколихнути соціальні рухи у захист європейських цінностей. Можна зробити висновок, що криза європейської солідарності була передбачена ще в минулому столітті та не була несподіванкою, отже, ЄС у своїй політиці мав бути більш гнучким у відношенні навіть до опозиційних рухів, адже вони завжди реагують на нові настрої населення та апелюють до нових та актуальних проблем, що необхідно вирішити.

На початку нового століття, як пише автор, Європа постійно змінювалась, змінювали настрої населення, все більше на арену виходить питання саме національного інтересу, що превалює над наднаціональними цінностями.

Першим ударом на європейську солідарність стала економічна криза 2008 року, що призвела до кризи у європейських державах. Її наслідком стало розповсюдження «повзючої федералізації», що означає посилення наднаціонального контролю над фінансовими системами країн-членів єврозони, також економізація політики, яка закріпила за найбільш сильними економіками статус тих, що диктують правила, у той час як усі інші мають ці правила виконувати. У результаті постійно було під ударом почуття власної національної гідності, особливо у тих державах, які найбільше постраждали від кризи, стикнулися із високим рівнем безробіття та зменшенням соціальних витрат в обмін на допомогу ЄС, а також у державах так званого «ядра євроінтеграції», де громадяни не хотіли миритися із обмеженнями через політику більш слабких сусідів по інтеграції. Таким чином, поняття європейської ідентичності та солідарності було поставлено під загрозу існування, тож виклики економічні підштовхнули європейських громадян не до посилення відчуття європейського патріотизму та єдності на основі спільних політичних цінностей, а до збереження власної національної етнічної належності та мови.

Після цього, найбільш яскравим прикладом незадоволення громадян, як зазначає автор, стали вибори до Європейського парламенту у 2014 році, які, на думку експертів, увійшли до історії як перші вибори, які зафіксували зростання впливу євроскептиків. За результатами цих виборів, різні євроскептичні партії отримали близько третини місць у Європейському парламенті(до них слід включати фракції Європейські консерватори та реформісти, Європейські об'єднані ліві, Ліво-зелені Півночі, а також ультраправі Європа за свободу та демократію). Однак у розумінні власне скільки місць отримали крайні праві, то це показник був досить незначним, це 38 депутатів від фракції Європа свободи та демократії. У 2019 році це показник збільшився за рахунок існування в парламенті такої фракції як Європа націй та свобод, отже, сумарно на

сьогоднішній день у Європейському парламенті є 78 депутатів, що представляють крайню праву ідеологію.

1.4. Концептуальна тріада «Толерантність—ідентичність—націоналізм».

Важливе дослідження стосовно поширення ультраправих ідей в Європі на сьогоднішній день зробила дослідниця Ольга Ходінова на прикладі Франції у своїй праці «Концептуальна тріада «Толерантність—ідентичність—націоналізм» в умовах міграційної кризи у Франції». Автор вважає, що дані поняття є взаємозалежними в сучасних умовах для пояснення, що саме відбувається під час міграційної кризи в європейському суспільстві. Автор показує, що згідно соціологічних опитувань, які проводилися безпосередньо у Франції, французи вважають, що міграційний потік перевищує себе у 4 рази, маючи на увазі власне мусульманський потік мігрантів. Таким чином, під тиском великої кількості мігрантів, французи втрачають свою національну ідентичність і, що не менш важливо, разом із тим свою толерантність у сприйнятті культури «інших». Націоналістична риторика все більш активно використовується різними політичними силами ультраправого нахилу для того, аби завоювати прихильність все більшої кількості французів і в сучасних умовах це працює досить ефективно. У той самий час, довіра до владних структур знижується, поки вони вирішують, як краще розробити новий план та концепцію з прийому мігрантів.

Як зазначає Ходінова, пік міграційної кризи в Європі прийшовся на 2015 рік, він був пов'язаний із загостренням воєнного конфлікту в Сирії, що спричинило великий потік міграції з країн Близького Сходу та Північної Африки. Франція є другою в Євросоюзі країною по кількості мігрантів, яких вона приймає, і, таким чином, вона пропонує свої рішення та стратегії стосовно вирішення міграційної кризи. Тож Франції належить і авторство двох із трьох ініціатив, що були прийняті під час засідання у Європейській раді в червні 2018 року. У цих ініціативах йдеться про побудову нових центрів, що контролюватимуться для

мігрантів у декількох країнах ЄС та створенні «регіональних платформ» для акумуляції біженців у країнах Південного Середземномор'я.

Разом із тим, як пише автор, лідери Європейського Союзу упускають досить важливий момент, а саме момент адаптації мігрантів у країни, які їх приймають та адаптацію громадян цих країн до нових реалій співжиття із людьми, культура та менталітет яких є фактично чужими для європейців. Тож, Франція, як і інші європейські держави, стикнулася із такою проблемою віч-на-віч.

Якщо звернутися до історії, можна побачити, що Франція стала країною для імміграції ще у 20 столітті. Це відбувалося через те, що держава стала постколоніальною та приймала людей із своїх колишніх колоній: мігрантів з африканських мусульманських країн, таких як Алжир, Малі, Сенегал, Туніс, Марокко. Тож французька політика була вимушена підлаштовуватися до нових реалій та постійно регулювала міграційні потоки, вона пройшла шлях, як зазначає автор, від асиміляції до адаптації, потім до інтеграції з елементами мультикультуралізму. Але до кінця 90-х років міграція стала для Франції справжньою проблемою, адже відбувався масовий притік мігрантів та мігранти другого та третього покоління, які стали вже громадянами та повноцінними членами суспільства, вимагали до себе рівноцінного відношення та відстоювали свою культурну та релігійну ідентичність.

У той самий час, на постійні та швидкі зміни в суспільстві намагалось реагувати й французьке міграційне законодавство, яке балансувало між, з одного боку, захистом фундаментальних республіканських цінностей (свобода, рівність, братерство, світскість) та правом «корінних» французів та з іншого боку, захистом, перш за все, власної «титульної» ідентичності. Отже, до кінця 1990-х років у французькому суспільстві політичний дискурс призвів до виникнення ідеї так званої «змішаної Франції». У такому разі, обговорення проблем ідентичності та імміграції вважається неполіткоректним та табується. Таким чином, з початку 2000-х років лідери Франції починають позиціонувати свою державу як посередника між культурами та релігіями.

Як зазначає автор, новий президент П'ятої Республіки Емануель Макрон, якого, на думку Ходинової, не можна віднести ані до традиційних лівих, ані до традиційних правих, розробляє нову міграційну стратегію та називає імміграцію «шансом» для Франції. Як показують опитування, таку точку зору французи не дуже поділяють, лише третина громадян підтримують це.

Ще у січні 2013 року опитування IPSOS «Франція 2013: нові лінії розлому» показало, що 70 відсотків респондентів вважали, що у Франції надто багато іноземців, 62 відсотки стверджували, що наразі не відчують себе вдома, як раніше через міграційні потоки та 74 відсотки громадян вважають іслам нетерпимим та несумісним із французьким суспільством. Але через вже 3 роки, у 2016 році, опитування показало, що сприйняття культури «інших» не змінилося, французи переоцінюють число мігрантів в державі у 4 рази(вважаючи, що мігрантів 31 відсоток проти реальних 7,5) . Опитування, яке було проведено Інститутом вивчення суспільної думки(IFOP) у червні 2018 року показало, що два із трьох опитаних вважають, що для мігрантів у Франції робиться набагато більше, аніж для самих французів(65 відсотків), троє з чотирьох вважають, що потрібно переходити від масової міграції до вибіркової (75 відсотків) та лише кожен четвертий вважає, що влада ефективно бореться проти нелегальної міграції(24 відсотки). При цьому 58 відсотків громадян виступають проти того, аби їх країна продовжила приймати мігрантів. Отже, як зазначає автор, за класифікацією Уолцера, французи за останні роки проявляють моральний стоїцизм, що межує із нульовою толерантністю по відношенню до мігрантів, що є носіями іншого цивілізаційного коду.

Отже, автор зазначає про те, що ступінь соціального включення мігрантів у французьке(чи будь-яке інше) суспільство не можливо оцінювати у відриві з концептом національної солідарності, національної ідентичності та колективної згуртованості суспільства. Російський дослідник Паін зазначав, що у суспільстві, яке позбавлене традицій, не можна сподіватися на адаптацію мігрантів. Отже, сподіватися, що мігрантів успішно інтегрують у суспільстві

лише за рахунок високого соціально-економічного рівня розвитку—немає сенсу. За Уолцером, індивіди, які втратили свою попередню групову ідентичність, не можуть набути ані спільної, ані будь-яку іншу нову групову ідентичність.

Національна ідентичність у французькій школі виступає як вираження культурного коду народу, основою суспільства є саме національна пам'ять, що є продуктом несвідомого: міфів та вірувань. І саме культурний фактор стає основою солідаризації уявлень про самоідентифікацію. Потенційно, суспільство може нанести шкоди інтеграції у націю нових громадян. Таким чином, цей фактор національної ідентичності відповідає за можливе сприйняття чи не сприйняття «іншого» у своєму суспільстві.

Отже, Ходінова робить висновок, що саме криза цієї ідентичності у французькому суспільстві є певною мірою причиною того, чому громадяни не відкидає «інших», тобто мігрантів, у своєму суспільстві. Відповіддю на такі явища є посилення риторики націоналізму, як зазначає Малахов, «ідеології політизованої ідентичності». Отже, як було зазначено, в умовах глобалізації націоналізм переживає свій ренесанс, а не занепад. Націоналізм, як пише Малахов, поділяється на дві течії: перший, що виходить із держави, зверху вниз, та націлений на досягнення єдності в суспільстві, та другий, що виходить знизу вгору, від культурно-етнічних груп, які борються за отримання власного суверенітету та діють проти існуючих держав. У Франції, зазначає дослідник, представлені обидві течії. Другий втілюється борцями за незалежність Корсики, але більшою мірою націоналізм у Франції є саме громадянським. Особливістю такого націоналізму власне у Франції втілюється у тому, що держава шукає способи уникнути розростання націоналістичних настроїв у суспільстві. Але у той самий час, певні політичні сили використовують проблеми кризи національної ідентичності у Франції у своїх електоральних цілях. Представляє такий націоналізм більшою мірою партія «Національний фронт», що у 2018 році змінила назву на «Національне об'єднання», метою цього стала реабілітації після програшу на президентських виборах лідера Марін Ле Пен у

2017 році, а також розширити електоральне коло перед виборами до Європейського парламенту. Марін Ле Пен, у своїй промові стосовно ребрендингу закликала до боротьби із чужими у Франції(перш за все, мусульманами), їх впливом та використовувала такі поняття як «зони беззаконня» та «нахлібники». Одна із найбільш цитованих висловів є такий «Іммігранти, які імпортують свої цінності та звичаї приходять не для того, аби використати свободи Республіки, а щоб знищити їх».

Таким чином, говорячи про тріаду «толерантність—ідентичність—націоналізм» слід зазначити, що під тиском міграційних потоків французи втрачають свою національну ідентичність. У той самий час, етнічний склад громадян постійно змінюється, що посилює напругу у суспільстві, що підриває основи ліберальної терпимості та зміцнює позиції націоналістичних політичних сил у суспільстві. Для збереження своїх ідеалів та власне ідентичності у суспільстві Франція буде змушена зробити міграційну політику більш жорстокою та повернутися до асиміляційної моделі.

Тобто, із кризою національної ідентичності посилюється вплив націоналістичних політичних сил. У Франції, як було зазначено, діє досить впливова ультраправа політична партія—Національний Фронт, яка відіграє значну роль на політичній арені П'ятої Республіки. У своїй праці «Новий правий радикалізм у Франції» Смирнова зазначає, що в останні десятиліття Національному Фронту вдалося досягти значних успіхів, зокрема на регіональних виборах 2015 року, а також успіху президентської кампанії лідера партії, Марін Ле Пен, якій вдалося пройти у другий тур президентських виборів у 2017 році та отримати підтримку майже 34 відсотків виборців.

У 2014 році Національний Фронт досяг успіхів і на виборах до Європейського Парламенту, у результаті якого партія отримала найбільшу кількість місць серед інших французьких партій, які брали участь у цих електоральних перегонах. Також у червні 2015 року було заявлено про створення політичної коаліції крайніх правих сил «Європа націй та свобод», лідером якої стала Марін

Ле Пен. На той час фракція займала 40 із 751 місця у Європарламенті та включала в себе французький «Національний Фронт», італійську «Лігу Півночі», австрійську «Партію свободи» та «Партію свободи» з Нідерландів, «Фламандський інтерес» з Бельгії та інші партії. Будучи найбільш малочисленною фракцією у Європейському парламенті, однак, «Європа націй та свобод» збільшила можливість впливу ультраправих партій на прийняття та блокування резолюцій асамблеї ЄС. Також формування фракції дозволило і ультраправим отримати можливість більшого фінансування за рахунок платників податків. Отже, на той момент, ультраправі політичні сили отримали можливість реального голосу та демонстрації своєї позиції у представницьких органах влади та стати фактично опозицією до традиційних соціал-демократичних сил у Європарламенті.

Також Смирнова зазначає, що нові крайні праві політичні сили на сучасний момент є прихильниками, окрім антимиграційної політики та євроскептицизму, бажання повторити приклад Великобританії із виходом з Європейського Союзу, наступних ідей: критика американізації, абсолютизації пріоритетів індивіда над державними інтересами та інтересами нації, констатація духовного розладу західних держав, соціальний шовінізм—привілейованість громадян у відношенні соціальних пільг та виплат, підтримка консервативних цінностей—шлюб, родина, захист політичного та економічного суверенітету держави.

Розділ 2. Порівняльна характеристика націоналізму у Західній та Центрально-Східній Європі.

Слід зазначити, що ультраправі політичні сили, незважаючи на схожість у своїх ідеях та посилах, неоднакові за своєю суттю у Західній та у Східній Європі. Як пише Махова у своїй праці «Праворадикальна ідеологія у Західній та Східній Європі на початку 21 століття: досвід порівняльного аналізу», у Західній Європі крайні праві, які виникали після Другої Світової війни, історично виходять корінням до післявоєнних фашистських політичних сил. Ситуація ж у Східній Європі є досить відмінною, адже довгий час вона була частиною радянського блоку, та розвиток будь-яких політичних сил, крім комуністичної партії, не кажучи вже про радикально протилежні—ультраправі, було неможливим.

Автор зазначає, що у кожній країні різним аспектам ультраправої ідеології може надаватися зовсім різне значення(такі як антиміграційна політика, євроскептицизм, «циганське» питання тощо), адже це залежить від історичного досвіду, соціальних, економічних та політичних умов в державі. Наприклад, поняття «націоналізм», яке є невід’ємною частиною ідеології крайніх правих у Західній Європі, у Східній ж Європі має свою певну специфіку, і вона обумовлена тим, що деякі держави Центрально-Східної Європи є мультиетнічними(Румунія, Угорщина, тож у цьому питанні націоналізм підміняється поняттям регіоналізму, а поняття нації—поняттям етносу. Тобто, можна казати про те, що у Центрально-Східній Європі, на відміну від громадянського націоналізму у Західній, націоналізм є етнічним.

До того ж ультраправі Східної Європи значно менше приділяють увагу питанню антиміграційної політики, адже ця проблема для них не є такою актуальною, як для країн Західної Європи, хоча й у той самий час вони і не погоджуються із міграційною політикою Євросоюзу, не бажаючи повторити досвід західних держав. Водночас, держави Центрально-Східної Європи стикаються із проблемою міграції населення власне у держави Західної Європи,

являючись своєрідним донором імміграції, тож країні праві Східної Європи основну критику спрямовують власне на витік населення закордон.

У країнах Східної Європи більше приділяється увага проблемі «циганського питання», у той самий час як у Західній Європі про це говориться загалом у контексті імміграційної проблеми. Це відбувається через те, що цигани більшою мірою осіли історично власне у країнах Центрально-Східної Європи та є найбільш великою етнічною меншістю.

Отже, центральною проблематикою в ідеології крайніх правих Західної Європи стала імміграція, адже майбутнє інтегрованої Європи залежить від успішного вирішення різних політичних, соціальних, економічних, культурних проблем, які останнім часом виникають через постійний притік мігрантів. Як зазначає англійський соціолог Ентоні Гідденс, «Європа перетворюється на строкатий казанок із народів, де не переварюються та не асимілюються етнічні групи».

Основні проблеми, які, на думку ультраправих Західної Європи, виникають через масову імміграцію наступні:

1. Зростання рівня імміграції призводить до підвищення рівня злочинності.
2. Зростання кількості мігрантів несе загрозу збереженню національної ідентичності, адже приїжджаючи до країни, яка їх приймає, вони не відмовляються від своїх традицій, не асимілюються, а до того ж, намагаються нав'язати свої порядки корінним жителям держави, що їх приймає, доволі активно та агресивно.
3. Імміграція підвищує рівень безробіття в державі, адже мігранти забирають робочі місця у громадян цієї держави.
4. Зростання рівня міграції призводить до загального падіння рівня благоустрою корінних жителів.
5. Оскільки частіше за все мігранти є неблагополучними роинами, також є багатодітні родини, вони претендують на соціальні виплати, що у свою чергу, збільшує податкове навантаження на громадян держави.

Сучасні крайні праві політичні сили та політики характеризують імміграцію як «вторгнення», «окупацію», «колонізацію». Темі імміграції присвячувались та присвячуються основні пункти програм ультраправих Західної Європи, та зокрема Національного Фронту Франції. У їх програмі головним джерелом майже всіх проблем у державі останні десятиліття називається саме імміграція. У свій час Жан-Марі Ле Пен казав, що «за 35 років імміграція перетворилася на вторгнення 10 мільйонів іммігрантів». У програмі Національного Фронту, яку було створено напередодні президентських виборів у 2007 році зазначалося наступне: «Джерелом більшої частини хвороб, якими страждає наша держава, є саме імміграційна політика, яка проводиться урядами протягом 30 років...».

Махова пише, що у свою чергу донька Жан-Марі Ле Пена Марін, яка є нинішнім лідером Національного Фронту, порівняла молитви мусульман на вулицях Франції із нацистською окупацією під час Другої світової війни. У президентській програмі 2012 року Марін Ле Пен імміграції присвячено окрему тему, у якій критикується імміграційна політика президента Ніколя Саркозі: «Регулювання імміграції було одним із головних напрямків президентської кампанії Ніколя Саркозі 2007 року. Він прагнув покласти край імміграції, яку було нав'язано. Багато французів голосували за нього із надією, що його програма призведе до зниження імміграції у нашу країну. На практиці вийшло із точністю до навпаки: у період правління Саркозі імміграція стала найбільш інтенсивною, ніж коли-небудь».

Як пише автор даної статті, лідер італійської ультраправої партії Ліги Півночі Умберто Боссі теж дуже негативно реагує на посилення імміграції у держави Західної Європи. Він казав, що «ми повинні розуміти, що слабкорозвинутий світ так і прагне стати учасником нашого банкету. Їх мільярди і вони задивляються на наш благоустрій, на наше багатство. Якщо ми не поставимо це під контроль, то вони перетворяться на орду, яка насувається із сходу на захід. Якщо ця орда прийде, то вона буде диктувати нам свої умови життя, які нав'язані середньовічними забобонами». Зокрема у програмі партії Ліга Півночі

2008 року у розділі про імміграцію зазначається, що «північні регіони відчують посилення впливу криміналу, який визваний неконтрольованою імміграцією, яка загрожує безпеці громадян».

Стосовно особливостей ультраправої ідеології у Східній Європі, то слід зазначити, що якщо у Західній Європі актуальним питанням лишається проблема імміграції, то такою проблемою у Східній є так зване «циганське питання». Цей народ оселився у Європі, як пише Махова, ще у 15 столітті та густо населив переважно південну та східну її частину, тож у більшості випадків вони живуть у Румунії, Болгарії, Іспанії, Словаччині. Після вступу країн Центрально-Східної Європи вони були офіційно названі національною меншиною і, у той самий час, громадянами Європейського Союзу.

Роми на сьогоднішній день є однією із найбільш численних етнічних меншин в Європі. Та незважаючи на створення великої кількості програм Європейського Союзу по інтеграції ромів, вони все ще лишаються слабко адаптованою до життя у європейських країнах та продовжують вести звичний та традиційний спосіб життя. Також уряди європейських держав фінансують програми стосовно будівництва безкоштовного житла для ромів, однак вони переважно відмовляються від заселення цих домівок, у деяких же випадках, як пише автор, ці будівлі через певний час просто лишають пустувати без обладнання. Роми обирають для себе шлях переміщення по Європі у спеціальних фургонах та тимчасово займають пусті місця та будинки.

Тобто, цей народ у своїй ментальності мають специфічний образ життя кочовиків, що у свою чергу є досить складною перешкодою для успішної інтеграції у суспільство європейських держав. Тільки третина з них переважно відвідує заклади освіти, деякі навіть не завершують і школи повністю, що унеможливило успішне працевлаштування, деяка кількість ромів, особливо жінки з дітьми, займаються випрошуванням милостині тощо. Тобто, такий образ життя і спричиняє той факт, що «циганське питання» стає одним із найважливіших питань в ідеології крайніх правих Східної Європи. Головну

проблему ультраправі вбачають у антисоціальних звичках циган, їх схильність до нелегальної діяльності, такі як шахрайство, крадіжки тощо. Крайні праві зазначають, що роми погано уживаються з іншими європейцями, а у їх поведінці переважає зневажливе ставлення до оточуючих. Негативне ставлення також викликає і небажання слідувати законам, демонстративне відношення до правил поведінки, які прийняті у європейському суспільстві.

Отже, циганський рівень злочинності, їх антисоціальні звички та образ життя, зневажливе ставлення до традицій європейських держав призводить до обурення громадян європейських країн та несприйняття, загострюючи «циганське питання», яке активно використовують у своїй риториці крайні праві, які на відміну від інших політичних сил, активно висвітлюють дану проблему у своїх програмах та часто висловлюють своє негативне ставлення до даного питання. Це і призводить до їх підтримки та зростання впливу у країнах Східної Європи. Як зазначає лідер угорської ультраправої партії «За кращу Угорщину» Габор Вона: «Що стосується циганського питання, то ситуація у деяких країнах знаходиться на межі громадянської війни...сьогодні тільки втручання може допомогти...ми повинні створити таке середовище, у якій цигани зможуть працювати, слідувати законам та отримувати освіту. Для тих, хто не бажає так жити, існує дві альтернативи: вони можуть скористатися свободою переміщення, яку надає нам Європейський Союз та виїхати з держави, тому ми більше не збираємося миритися із їх злочинністю та паразитуючим способом життя, в іншому випадку на них чекає в'язниця».

У програмі партії Йоббік, зазначає Махова, яка була підготована перед парламентськими виборами у 2010 році, «циганському питанню» було присвячено значний розділ. У цій програмі заявлено наступне: «Незалежно від політичної приналежності усі погоджуються, що співіснування циган та угорців є однією із найбільш серйозних проблем угорського суспільства. Для Угорщини характерно те, що у даному питанні за останні десятиліття не було

зроблено жодних кроків уперед. І навпаки, у деяких частинах країни ситуація тільки погіршилася».

Ще однією із основних особливостей крайніх правих у Східній Європі(особливо у Румунії та Угорщині), як пише автор, це вимоги територіальних змін. Вони вважають несправедливими територіальні зміни, які були зафіксовані по закінченню двох світових війн. До прикладу, партія «Велика Румунія» виступає за приєднання до складу Румунії території усієї Буковини, Трансільванії, Бесарабії та інших земель. У той самий час, угорські крайні праві виступають за перегляд Тріанонського договору, який було підписано після закінчення Першої світової війни і за яким була поділена Австро-Угорська імперія. Лідер угорської партії «За кращу Угорщину» Габор Вона заявляв, що «те, що сталося у Тріанонському палаці у Версалі після Першої світової війни—було диктатом, коли вороги Угорщини вирішили долю усієї нашої країни, основуючись на брехні, на брехливих цифрах та звітах...для угорців Тріанон—символ спроби ліквідувати угорську націю. Втрата стратегічно важливих у культурному та економічному сенсі територій та народів, які проживали на них призвело до демографічного, економічного та культурного збитку, який можна відчуті і на сьогоднішній день».

В Угорщині, як і в Румунії(ідея «Великої Румунії»), існує ідея створення «Великої Угорщини», однак не тільки крайні праві висловлюються на підтримку такої ідеї, приміром, прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан(лідер консервативної партії Фідес—Угорський громадянський союз) висловлювався за перегляд кордонів та згуртування усіх угорців. Східноєвропейські крайні праві також заявляють і про необхідність захищати етнічних братів, які проживають у сусідніх державах, що не може не викликати обурення цих держав. У травні 2010 року угорський парламент прийняв закон про подвійне громадянство. Суть закону полягає у тому, що етнічні угорці, які проживають у сусідніх державах, можуть отримати угорське громадянство за спрощеною процедурою. Найбільш негативно на такі заклики відреагувала Словаччина, яка

прийняла поправку до закону про державне громадянство, що забороняє подвійне громадянство у державі. У свою чергу Габор Вона негативно зреагував на такі дії Словаччини та сказав, що «Словаччина поводить себе як розчарований підліток, який майже досяг свого двадцятиліття, страждаючи від комплексу неповноцінності та надто агресивно реагує на закон, який повністю відповідає міжнародному праву, конвенціям про права людини та принципам, які закладені у Європейській Раді». Тож, як можна спостерігати, східноєвропейські крайні праві більше апелюють до поняття етносу, національності, що закріплено в їх ідеології та риториці на відміну від західноєвропейських ультраправих, ідеологія яких більше відповідає поняттю громадянського націоналізму.

Спільною ідеєю для західних та східних ультраправих Європи є євроскептицизм. Однак вона також носить різний характер. Для західних ультраправих проблемою є можлива загроза перетворення Європейського Союзу на «супердержаву», що буде нести серйозний удар по національному суверенітету держав. Також Європейський Союз крайні праві критикують і за те, що через прозорість кордонів не існує жорстких бар'єрів для мігрантів із тої ж Східної Європи, і ця прозорість значно спрощує прибуття мігрантів із таких країн як Україна, Білорусь, Туреччини тощо. Тож, предметом критики є також і зростання безробіття через те, що робочі місця займають іммігранти. Також крайні праві критикують Євросоюз і за те, що існує негативний вплив європейської інтеграції на національні економіки.

У Східній ж Європі євроскептицизм носить трохи інший характер. Головним об'єктом критики крайніх правих тут є результати вступу до Європейського союзу. Ці розчарування Махова поділила на дві групи: морально-етичні та економічні. До першої групи належить проблема різниці цінностей на сході та заході Європи. До економічних—розчарування результатами економічного розвитку у країнах Центрально-Східної Європи після вступу до Євросоюзу.

Найбільш активними євроскептиками у Східній Європі є такі крайні праві політичні лідери, як Роман Гертих від націоналістичної Ліги польських родин та Ян Слота від націоналістичної правоконсервативної Словацької народної партії, лідер угорської партії «За кращу Угорщину» Габор Вона. Слід зазначити, що Східна Європа певною мірою не вписується у принципи та поняття, які закріплені у Європейському Союзі. Наприклад, роль церкви у країнах Східної Європи залишається досить сильною та сучасний спосіб життя, який встановився у Західній Європі є дещо чужим для Східної. Крайні праві Східної Європи часто апелюють до таких питань, як негативне відношення до абортів, до евтаназії тощо. Також крайні праві політики тут не бояться агресивно висловлюватися проти етнічних меншин, зокрема і про ромів, тобто їх риторика є порівняно більш радикальною за своїх західних колег.

Як пише Махова, негативна реакція на вступ до Європейського Союзу у Східній Європі можна пояснити тим, що суспільство у Східній Європі, яке було виховане на комуністичній ідеології, зараз є більш консервативним та є нездатними до сприйняття суспільних процесів, які відбулися в рамках сучасних західних демократій, такі як легалізація чи часткова легалізація наркотиків, толерантність по відношенню до рівноправності різних релігійних конфесій, толерування одностатевих шлюбів тощо. Як наслідок, у багатьох країнах Центрально-Східної Європи стали набирати популярність власне крайні праві ідеології.

Стосовно економічних проблем, які вбачають євроскептики Східної Європи після вступу до Євросоюзу, то тут можна виділити прагнення Європейського Союзу до уніфікації законодавства по всьому простору ЄС. Це призводить до певного несприйняття, оскільки рівень розвитку різних держав Євросоюзу в економічному, соціальному, кліматичному та інших планах є досить неоднорідним. Тобто, ті стандарти, які могли б підійти для Греції, не можна назвати успішними і в інших країнах (приміром, єдиний податок на опалення, який планували ввести на всьому просторі Євросоюзу). Також на думку

євроскептиків, погіршився загальний рівень добробуту для громадян країн Центрально-Східної Європи. І це пояснюють тим, що після розширення зони Євросоюзу ціни в нових державах-членах різко піднялися, але зарплати лишилися на тому самому рівні. Ще одним негативним наслідком вступу до ЄС став масовий відтік робочої сили до Західної Європи, оскільки це стало набагато простішим.

Отже, непослідовна та неефективна політика урядів держав Європейського Союзу призводить до зростання та підтримки ідей крайніх правих політичних сил. Центральною проблемою для ультраправих Західної Європи є масова імміграція, для Східної Європи є актуальними питання етнічних меншин, зокрема «циганське питання» та територіальних змін. Також, крайні праві у Східній Європі у набагато більшій мірі представлені у парламенті, ніж у країнах Західної Європи.

2.1. Ультраправі партії та організації Угорщини

Шишеліна у своїй праці «Правий радикалізм в венгерской політике» зазначає, що правий радикалізм завжди був притаманний для угорської політики, особливо це підкріплювалося ситуацією після підписання Версальського договору, коли Угорщина втратила значну кількість своєї території та етнічне населення.

Стосовно сучасної Угорщини, то варто виділити постать Іштвана Чурки. 15 липня 1993 року він заснував власну партію та проголосив за основні позиції національний радикалізм, антиглобалізм та антикомунізм. Як пише Шишеліна, то угорські ультраправі направили свої зусилля проти політики глобалізації, основним ідеологом якої є, на їх думку, Вашингтон, а також Джорджа Сороса, політичного діяча, який «влаштувався під дахом Центрально-Європейського університету». Антиглобалістські настрої почали переважати антикомуністичні.

Стосовно нової партії Чурки слід зазначити, що на других парламентських виборах Угорщини його нова партія отримала всього лише 1,6 відсотка, таким

чином Чурка не зміг потрапити в парламент. Однак на виборах 1998 року його партія отримала 5, 5 відсотка, отже, цього разу вибори для партії Чурки стали успішними. Чинники, які зумовили підтримку даної партії, полягали у провалі політики соціально-ліберальної коаліції та довгі й затяжні перемовини стосовно вступу до ЄС та НАТО, а також висловлені ними умови для Угорщини, які не подобалися населенню. Це один із тих випадків, який підтверджує теорію стосовно того, що ультраправі партії дістають більші за попередні відсотки на виборах тоді, коли в країні сформувалася кризова ситуація та неможливість правлячої партії чи коаліції зреагувати на запити суспільства.

Вибори 2002 та 2006 року МІЕР («Партія за справедливість та життя») програла та передала естафету партії Йоббік (засновником якої є Гарбор Вона), назва якої перекладається як «найбільш праві», яка підняла свою популярність на фоні вуличних протестів проти існуючого соціально-ліберального уряду.

Важливим моментом в існуванні партії слід зазначити події 2007 року, коли партія створила Угорську гвардію, яка виникла на основні антиромських заворушень. Діяльність даної гвардії закінчилась під міжнародним тиском.

2007-2010 роки стали успішними для Йоббік, зазначає Шишеліна. У 2009 році партія змогла провести своїх представників—3 депутатів до Європейського парламенту. У 2010 році на виборах партія дістала досить високий відсоток—16.67 відсотки голосів. У 2014 році цей результат склав 20,22 відсотки голосів виборців.

Стосовно нових виборів до парламенту—2018 року, то Йоббік дістала підтримку у 19, 06 відсотків голосів та цього року намагалася відродитися МІЕР, Партія справедливості та життя, але безуспішно, оскільки отримала всього лише 0. 15 відсотка. Таким чином, спостерігається відносна стабільність у підтримці правої партії Йоббік, яка дістала 2 місце на парламентських виборах , отже, відсотки голосів вона отримує дуже високі, незважаючи на той факт, що дана партія відноситься до антисемітських, антициганських та гомофобних. Лідер партії Габор Вона вимагав навіть обмеження

народжуваності циган, партією використовуються лозунги стосовно «циганської злочинності» та вимагається негайна боротьба з нею.

Крім того, як зазначається в статті «Євроскептицизм та виникнення Східно- та Центральноєвропейських ультраправих» Йобббик налаштований не стільки проти євреїв, як проти сіонізму. Приміром, члени партії неодноразово виступали с заявами проти становлення Ізраїлю як держави у Палестині. Також, коли відбувався Світовий єврейський конгрес у Будапешті у 2013 році, то Йобббик влаштував демонстрацію проти заходу та наполягали на вибаченні євреїв «за злочинні дії, які вчиняли проти Угорщини при комуністському режимі». Також деякі члени партії наполягають на переписі усіх євреїв, що проживають в Угорщині.

Шишеліна у своїй праці наголошує на тому, що активна підтримка Йобббик зумовлена як зовнішніми, так і внутрішніми факторами, такими як актуалізація циганського питання в Угорщині, економічні реформи ЄС, які не враховують національні інтереси Угорщини, це є результатом загального зростання протистояння з Брюсселем, який ігнорує угорські національні інтереси.

Отже, стосовно ультраправих партій в Угорщині, слід відмітити «Партію за справедливість та життя», утворену Чуркою у 1993 році та Йобббик Гарбора Вони. Обидві політичні партії мали своє представництво у парламенті, а Йобббик на сьогоднішній день є однією з партій в угорському парламенті, які мають найбільшу кількість місць. Така висока підтримка зумовлена тим, що ультраправі погляди та риторика цих партій, зокрема Йоббіка, угорське суспільство підтримує, отже, вони резонують із поглядами громадян Угорщини, а тому Йобббик інституційований у політичну систему та займається активною політичною діяльністю.

У цьому випадку підтверджується, що підтримка політичних сил ультраправого спрямування залежить передусім від історичного контексту, традиційних поглядів, які усталені в тому чи іншому суспільстві. Як можемо спостерігати,

риторика ультраправих партій, що представляють власне етнічний націоналізм є більш радикальною, ніж у тих, що відносяться до громадянського, однак, на відміну від ультраправих громадянського виду, які представлені більшою мірою у країнах Західної Європи, рівень їх підтримки на сьогоднішній день не порівняти із тим високим рівнем підтримки, що його здобувають у країнах Східної Європи, де відверті антисемітські, антициганські, гомофобні погляди у суспільстві не табуються, а дістають широкої підтримки, зокрема на виборах до парламенту.

2.2. Націоналізм у Словацькій Республіці.

На сьогоднішній день у словацькому парламенті—Національна Рада, діє також представники крайньої правої партії «Народна партія—Наша Словаччина», головою якої є Маріан Котлеба, який носив форму, що нагадувала форму організації «Глинкова гвардія», яка влаштовувала єврейські погроми у роки існування маріонеткового уряду в державі 1939-1945 роках. Партія отримала 8 відсотків та у 2016 році отримала представництво у парламенті вперше. Партія такому успіху завдячує сукупності різноманітних факторів. До тієї групи факторів, що є внутрішньополітичними, словацькі дослідники Месежников та Гярфашова відносять як сприймає словацьке суспільство реформи, що здійснює влада, яка існує політична культура та цінності у суспільстві, серед них наводять авторитаризм, патерналізм та ксенофобію. Слід зазначити, що праворадикальні партії Словаччини у ситуації несприйняття частиною населення реформ, пропонують прості та швидкі рішення, які нібито зможуть покращити ситуацію в країні, і такі рішення приваблюють електорат та змушують його голосувати за такого роду партії. Відіграє також важливу роль й «мобілізуюча сила етнічного націоналізму та антициганського расизму, ідеологічна спадщина фашистської словацької держави під час Другої світової війни, схильність деяких груп до ізоляціонізму у питанні зовнішньої політики, антиамериканізм, несприйняття та небажання європейської інтеграції, євроскептицизм, антизахідні настрої». Можна відзначити, що в успішності

політичних партій ультраправого спрямування грає велику роль політична культура, менталітет, погляди, які існують у суспільстві, такі настрої націоналістичні партії вловлюють та активно використовують у своїй риторичній діяльності.

«Народна партія—Наша Словаччина», що складає, як зазначає Щербакова, ядро екстремістських сил, отримувала на виборах до Національної Ради у 2010 та 2012 роках голоси близько 40 тисяч виборців. Підтримка людей характеризується не тільки голосуванням, але й участю громадян на мітингах та демонстраціях, що їх влаштовували ультраправі.

Автор у своїй статті наводить результати ще одного дослідження, що проводилося у Словацькій Республіці, метою якого було вивчення того як словацьке населення ставиться до правого екстремізму. Дослідження провели словацькі соціологи у рамках проекту KomPrax, за підтримки Словацького інституту молоді та Європейського соціального фонду. Соціологи хотіли дослідити, чи правда, що у суспільстві зростає підтримка ультраправих сил. Результати показали, що більшість словацького населення або байдужа до діяльності ультраправих організацій або ж співчуває їм. Такі висновки пояснюються тим, що словацьке населення вважає, що демократичні політичні партії не можуть знайти способи інтеграції маргінальних груп у соціальну систему, не можуть забезпечити безпеку громадян, дійти згоди у питанні громадян циганської національності.

Для того, аби точно визначити межі власне ідеології ультраправих організацій, партій, дослідники визначили наступні критерії:

- 1) Антисемітизм. Більшість ультраправих організацій та партій вважають євреїв окремою групою, яка становить загрозу для суспільства. Вони мають великий вплив на світову економіку та політику.
- 2) Расизм. Такі погляди типові для ультраправих, вони показують ворожу налаштованість стосовно іноземців, національних меншин. Існує

концепція, яка передбачає існування 2 типів груп: більш гідні та кращі для того, аби керувати, а менш здібні мають бути підкорені.

- 3) Гомофобія. Ультраправі вважають, що представники сексуальних меншин небезпечні для суспільства, вони не мають займати високі посади, публічно висказувати про свою сексуальну орієнтацію
- 4) Антициганські погляди. Держава має жорсткіше відноситися до представників циганської національності
- 5) Націоналізм, який передбачає, що високі посади мають займати тільки етнічні словаки.

Отже, результати такого дослідження показали, що у Словацькій Республіці 4 відсотки населення підтримують ультраправі організації, їх погляди, світобачення та готові голосувати за них на виборах, 7 відсотків підтримують такі партії та готові брати участь у різноманітних демонстраціях та мітингах, які ультраправі організації та партії будуть влаштовувати. Традиційно найбільшу підтримку крайнім правим висловила молодь, вона більш схильна до підтримки силових методів у вирішенні проблем, які можуть виникнути внаслідок суперечок представників різних національностей.

Щербакова зазначила, що словацькі дослідники у підбиванні підсумків використали шкалу соціальної дистанції, яку ввів американський соціолог Богардус, яка показує ступінь відчуженості або близькості між двома групами людей. Отже, у цьому дослідженні дослідники встановили, що зі всіх досліджуваних груп словакам найбільш близькі чехи та інваліди (саме так сформулювали цю групу словацькі дослідники), більшість опитаних визначили їх як такі, які могли б стати членами родини або близькими друзями. Також позитивно, згідно дослідження, словаки ставляться до німців та, як не дивно, угорців. Найбільшу соціальну відчуженість відчувають до євреїв, українців, мігрантів, іноземних працівників та представників сексуальних меншин. Однак, ця ланка не є найнижчою, оскільки навіть ці групи словаки вважають рівними собі, тобто готові жити з ними в одній країні. Найбільш вороже ставлення

словаки показали до в'єтнамців, безхатченків, проституток, негрів, анархістів, мусульман. Саме з цими категоріями людей словаки не готові жити в одній державі. Негативно ставляться також до наркоманів та циган, та вважають, що їх має бути виселено з країни. У кінцевому рахунку, 22 відсотки словаків відчують негативні емоції до тих чи інших груп. В основі таких переживань лежить якийсь певний особистий досвід. Циган словаки визначили як джерело крадіжок, безробіття та зайвого шуму.

У ситуації із циганами словаки вважають винними державу та непослідовність впровадженої соціальної політики, яка так чи інакше допускає свавілля циган. Також винними вважаються правоохоронні органи, на думку опитаних словаків, вони бояться втручатися у ситуацію. Саме таке відчуття неправильної політики, які проводить держава стосовно окреслених національних меншин, призводить до схильності підтримувати так чи інакше погляди ультраправих партій та організацій, які, як було зазначено вище, наголошують у своїй політиці саме на ворожому ставленні до циган, пропонують вирішення цієї проблеми, таким чином отримуючи підтримку серед населення.

Таке дослідження підтвердило думку про те, що підтримка ультраправих рухів, організацій, партій у словацькому суспільстві зростало.

У підсумку, варто зазначити, що в країнах Центрально-Східної Європи ультраправі вдало використовували антициганську, антисемітську риторику, грали на національних почуттях суспільства, використовували політичну кризу та ситуацію незадоволення владою населенням задля отримання підтримки. Ситуацію інституціоналізації можна спостерігати в Угорщині, так, партія Йоббік вже декілька разів на парламентських виборах отримувала досить високі відсотки, а для ультраправих партій такі результати дуже високі, а це означає, що погляди та риторика такої партії резонують із поглядами угорського населення, яке й віддає таку кількість голосів за партію на виборах. Щодо Польщі, то ультраправі тут передусім маргінальні групи та об'єднання, риторика яких містить відверто фашистські чи нацистські заклики, такі

організації категорично проти інституту представницької демократії, а тому не беруть участі на парламентських виборах, діяльність таких політичних сил зводиться до організації різноманітних маршів, маніфестацій. Як в Польщі, так і в Румунії, ультраправі політичні сили часто проголошують себе наступниками тих ультраправих сил, які діяли у міжвоєнний період і які підтримували фашистський режим.

Підтримку на парламентських виборах також отримала партія «Велика Румунія» у 2000 році, однак, слід зазначити, що після вступу Румунії в ЄС та НАТО, підтримка населенням партії різко знизилася, а тому, не отримавши місць у парламенті в подальші роки, діяльність партії слабшає. Для ситуації Румунії та Словаччини також характерно існування угорської меншини, це зумовлює виникнення ультраправих політичних сил, які вбачають в угорській меншині загрозу національному суверенітету, і власне, граючи на антиугорській риторичі, дістають підтримку населення. У Словаччині «Народна партія—наша Словаччина» така партія має своє представництво у парламенті.

Стосовно Центрально-Східної Європи слід наголосити на тому, що ці країни у 1990-2000-х роках гостро поставили питання вступу до ЄС та НАТО, і ультраправі політичні партії грали на почуттях населення, використовуючи антиєвропейські заклики, суспільство з недовірою сприймало вступ до таких наднаціональних організацій, тому ультраправі стояли рішуче проти, наголошуючи на тому, що ЄС та НАТО не враховуватиме національних інтересів цих держав, що вони стануть центром прийняття рішень, а не національні уряди, по суті вважаючи ці утворення «новими інтернаціоналами».

Висновки.

Отже, на кінець 20 століття—початок 21 століття спостерігалось явище ренесансу націоналізму у країнах Європи, незважаючи на те, що раніше дослідники були впевнені, що актуальність ультраправих поглядів після закінчення Другої світової війни відпала сама по собі. Однак в умовах стрімкої глобалізації, почасти безконтрольної імміграції народів, що за своїми поглядами та поведінкою налаштовані досить вороже до країни, у яку вони мігрували, загроза втрати європейцями своєї національної ідентичності призвели до зворотнього—а саме зростання кількості націоналістичних політичних сил та їх активної діяльності у країнах Європи. За весь цей час ці політичні сили, хоча й у деяких випадках були у якості маргінальних політичних сил, однак, все ж інституціоналізувалися у політичну систему країн Європейського Союзу, отримуючи вагомі відсотки на виборах до національних парламентів європейських держав та отримавши хоча й небагаточисленне, однак, представництво і в Європейському парламенті. Отже, ультраправі партії, хоча й з перемінним успіхом, але дістають підтримку населення на виборах, а це означає, що націоналізм актуалізувався як політична ідеологія у країнах сучасної Європи.

Націоналізм носить особливий характер у залежності від країни, особливо якщо порівнюємо країни Західної Європи, де націоналізм є переважно громадянським, та Східної, де націоналізм є етнічним. Це залежить від історичного та політичного контексту, особливостей кожної країни, також від ментальності певною мірою залежить і те, чи буде націоналізм та відповідні політичні сили, що ретранслюють ці погляди у своїй діяльності успішними у тій чи іншій мірі, приміром, якщо у країнах Східної Європи, у менталітеті є певне вороже ставлення до іншого етносу—ромів, то саме у таких країнах політичні сили, такі як Йоббік, що відверто висловлюються проти «чужого елементу» у державі, буде діставати великого рівня підтримки.

Загалом, варто відмітити, що із кожним десятиліттям бачимо невпинне зростання підтримки різноманітних політичних сил ультраправого штибу, які граючи на почуттях національної самобутності, взагалі гостро піднімаючи питання національне, використовують антиміграційну риторичку, часто виступають із промовами, які є відверто нацистськими, антисемітськими, гомофобними. Так чи інакше, у країнах Європи загалом такі партії дістають підтримку населення, а це означає, що їх погляди, їх дії, у більшій чи меншій мірі резонують із поглядами населення певної країни, а тому такі партії займають свою нішу. Нерідко ультраправі партії використовують популістську риторичку, ставлячи владним структурам народ на противагу, граючи на паралелях «ми—вони». Ультраправим партіям важко стати інституціоналізованими у політичну систему та отримувати перемогу на виборах не один раз, оскільки переважно вони лише критикують інші партії, натомість, не пропонуючи своєї чіткої програми, однак політичним партіям в Угорщині, як Йоббік та Національному Фронту у Франції вдається отримувати високі відсотки на виборах, Йоббік кілька виборів підряд до парламенту зумів тримати чи не найвищі щабелі, стаючи другою або третьою за величиною партією у парламенті.

Ситуація із ультраправими партіями ускладнюється тим, що діючи досить радикально та влаштовуючи різноманітні сутички, марші, протистоячи інституту представницької демократії та не беручи участі на виборах, викликають у громадян країн недовіру, несприйняття, народжуючи певний особливий імідж ультраправих партій, які зазвичай тільки критикують існуючу систему, натомість, не пропонуючи ефективних шляхів вирішення, а тому отримують підтримку на виборах один раз або не отримують її взагалі.

Пом'якшуючи свою риторичку та перестаючи влаштовувати сутички, марші та маніфестації, активно беручи участь у виборах зокрема, ультраправі мають шанси отримати високу підтримку, однак все залежить від суспільства, в якому вони утворені, наскільки громадяни певної країни готові сприймати діяльність

таких партій та чи резонують погляди ультраправих з їх поглядами. Однак, чи більшим є потік мігрантів у європейських державах, чи серйознішою стає політична криза, тим сильнішим є підтримка націоналістичних політичних сил, євроскептичної та антиміграційної риторики. Отже, якби у країнах Європейського Союзу гостро б не стояли вищезазначені проблеми, навряд чи можна було казати про зростання рівня підтримки ідеології націоналізму та відповідних політичних сил.

Список використаної літератури.

1. Зонова Т.В. Вибори 2019 року: єврооптимісти проти євроскептиків .— [Електронний ресурс].—Режим доступу: <https://elibrary.ru/item.asp?id=39277688>
2. Махова А.В. Праворадикальна ідеологія у Західній та Східній Європі на початку 21 століття: досвід порівняльного аналізу.—[Електронний ресурс].—Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravoradikalnaya-ideologiya-v-zapadnoy-i-vostochnoy-evrope-v-nachale-hhi-veka-opyt-sravnitelnogo-analiza/viewer>
3. Моровлевська Д.А. Виникнення та інституціоналізація політичних партій та організацій ультраправого спрямування в Центрально-Східній та Західній Європі(кінець 1980-х—наш час).-Курсова робота, Національний університет «Києво-Могилянська академія».-рукопис. Київ, 2019
4. Смирнова О.С. Новий правий радикалізм у Франції .—[Електронний ресурс].—Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/novyy-pravyy-radikalizm-vo-frantsii>
5. Узнародов І.М. Новий націоналізм у сучасній Європі .—[Електронний ресурс].—Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/novyy-natsionalizm-v-sovremennoy-evrope>
6. Ходінова О.С. Концептуальна тріада «Толерантність—ідентичність—націоналізм» в умовах міграційної кризи у Франції .—[Електронний ресурс].—Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualnaya-triada-tolerantnost-identichnost-natsionalizm-v-usloviyah-migratsionnogo-krizisa-vo-frantsii>
7. Шибкова М.О. Сучасний євроскептицизм як виклик європейській солідарності.—[Електронний ресурс].—Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-evroskeptitsizm-kak-vyzov-evropeyskoy-solidarnosti>

8. Шишеліна Л.Н. Правый радикализм в венгерский политике.—Правый радикализм в Восточной Европе: сборник научных трудов.—Москва, 2018
9. Шубіна М.В. Сучасні праворадикальні націоналістичні партії у Західній Європі.—[Електронний ресурс].—Режим доступу:
<http://cheloveknauka.com/sovremennye-pravoradikalnye-natsionalisticheskie-partii-v-zapadnoy-evrope>
10. Щербакова. Ю.А. Националистические партии и праворадикальные движения в Словацкой Республике.—Правый радикализм в Восточной Европе: сборник научных трудов.—Москва, 2018